

RESSENYA A ANTONI LÓPEZ QUILES, *VERSOS A PLENA PLANA: POESIA I TRANSMISSIÓ DOCTRINAL EN LA VALÈNCIA DEL BARROC A LA IL·LUSTRACIÓ*, VALÈNCIA, INSTITUCIÓ ALFONS EL MAGNÀNIM-CVEI, 2016, 318 pp. ISBN 978-84-7822-698-6

REVIEW TO ANTONI LÓPEZ QUILES, *VERSOS A PLENA PLANA: POESIA I TRANSMISSIÓ DOCTRINAL EN LA VALÈNCIA DEL BARROC A LA IL·LUSTRACIÓ*, VALÈNCIA, INSTITUCIÓ ALFONS EL MAGNÀNIM-CVEI, 2016, 318 pp. ISBN 978-84-7822-698-6

ABEL PUIG GISBERT
abelpuig@gmail.com

Pontificio Istituto di Musica Sacra – Roma
IES «José Ballester Gozalvo» de València

La producció literària dels segles XVII i XVIII a València sovint ha anat a parar al nínxol de la «Decadència», una espècie de fosa comuna on reposen les despulles poètiques d'una literatura impotent. A banda dels problemes metodològics que genera qualsevol categoria subjectiva (Rossich 1990: 35) i la manca d'estudis més profunds al respecte, cal afegir que el concepte no deixava de ser un instrument atractiu per als escriptors del període successiu que es beneficiaren de la *damnatio ad bestias* decadent mentre esguitaven de romanticisme la literatura valenciana del segle XIX. Aquesta erupció –una mena de «Renaixença Fènix»– que actua sobre l'època precedent amb el mateix

contrafactum que l'humanisme sobre el període medieval, exigia dues operacions: d'una banda, la superació d'una categoria estilística traumàtica i, de l'altra, l'estudi del contingut de manera més objectiva.

El panorama d'«extrema decadència» comprés entre dos moments simbòlics (l'expulsió dels moriscos el 1609 i la guerra del francès el 1808), delimita l'estudi de l'autor, Antoni López i Quiles, doctor en Filologia, sacerdot i professor associat de la Universitat de València, qui avantposa als judicis de valor, què es va fer en la literatura i de quina manera a partir de les aportacions de Ferrando (1983, 1987), Rossich (1990) i Escartí (2006), entre d'altres.

Per tal d'enriquir la comprensió de l'obra, el treball de López creix sobre diversos substrats: en un, demostra la continuïtat literària a pesar de l'absència de recolzament institucional; en l'altre, es preocupa del recorregut que condueix a un determinat estil i, en un tercer, estudia la modulació dels processos creatius en atenció al públic (gent senzilla o culta) i el context de l'obra, ja que l'estudi del paisatge urbà i dels espais (una processó, un certamen literari, etc.), condiciona el resultat final.

El fil conductor que detecta l'autor només pretén servir de pont entre els postrems reflexos daurats del segle XV i els afanys de la Renaixença. Tot i que la forta castellanització cultural (Ferrando 1995: 162) ensepega la producció en vernacle durant el segle XVIII, l'autor no passa per alt els esforços de Teodor Tomàs (Mompó Rovira 2003) o de Joan Baptista Escorihuela (López 1992).

Versos a plena plana és un vers eradicat d'una estrofa de Joan Collado: «Ixen carros, riques Roques,/ primors quant a la vista abasta,/ fochs, invencions, beles, boles,/ y versos a plena plana». La primera paraula del títol ens remet unívocament a l'estudi de la literatura en vers en què se centra l'autor, emplenada per la paronomàsia tan palesa en les planes líriques coetànies.

El subtítol, *Poesia i transmissió doctrinal en la València del Barroc a la Il·lustració*, s'aferra amb força als resultats propedèutics de la poesia religiosa en un context ben definit. La selecció temàtica tracta d'assolir dos objectius: un, compensar la desproporció que existeix entre la vasta producció religiosa (superior a la de qualsevol altre temàtica) i la poca atenció a la qual han dedicat els estudiosos i, l'altre, testimoniar el valor doctrinal que la religió diposita en la poesia en un ambient de permanent transformació, en què la laïcitat i la castellanització avancen en paral·lel (López 2013). Per tant, el context social parell amb la producció artística, donaran com a resultat uns versos de caràcter catequètic consonant amb altres ornaments barrocs. No podem oblidar que, tal com prova l'autor, la poesia religiosa ha sigut una ferramenta de construcció espiritual, íntima o col·lectiva, vulgar o sublim, «en casos anteriors i exteriors al cristianisme», com ja ocorre amb els Salms (López 2016: 15-16).

El plantejament formal del llibre segueix una estructura simètrica ben calculada: la primera part, «El fonament barroc», es divideix en tres capítols, cadascun dels quals conté dos apartats i, la segona, «Estils per a la transició», en conté dos, amb les mateixes subdivisions bipartides. Constatem, doncs, que l'autor aborda l'estudi des d'una perspectiva diacrònica, tot i que el contingut de cadascuna

de les grans parts comença amb la poesia d'extracció popularista (de gran abast en els segles de l'oralitat) i avança cap a les pretensions cultes (que constitueixen l'obra més valorada). A més, cada apartat comença amb uns versets que, de forma oportuna, anticipen el contingut de què tracta.

En la primera part, hi trobem un capítol inicial dedicat a les processons i els goigs (primer i segon apartats, respectivament) en el segle XVII. La processó s'aborda des d'un punt de vista social i jerarquitzant, en què la participació dels gremis juga un paper clau a l'hora de repartir uns fullets de literatura efímera, sovint anònims i de consum immediat que tractaven temes de caràcter devocional, publicístic o d'interès social, destinats a les classes socials baixes, dels quals López realitza una oportuna tria. Pel que fa als goigs, i a pesar de la progressiva castellanització, el llibre certifica la pervivència de la llengua genuïna del poble en eixe model paradigmàtic de literatura devocional simipopular –com ja va afirmar J. Molas fa anys–, de producció més nombrosa i vital recepció. La selecció de goigs, centrats en l'hagiografia valenciana i d'exaltació a la Puríssima Concepció (en especial, a partir del Breu promulgat pel papa Alexandre VII) i que compten amb una arrelada i notable tradició, s'estudia amb severa meticulositat i abundants referències a partir d'alguns casos paradigmàtics presos de fra Martí Casanova, fra Damià Esteve i Jaume Cervera.

Les «Pretensions cultes» enceten el segon capítol, ja que ens trobem davant unes composicions que manifesten un cert domini creatiu amb els recursos estilístics del XVII, des del poema-anagrama de Vicent Ximenes de Cisneros o els jocs de paraules de Josep Ortí, fins la personalitat insigne del Dr. Joan Baptista Roig (a qui l'autor aplica una especial anàlisi estructural) i Marc Antoni Ortí (el primer de la nissaga dels Ortí). Tot seguit, un apartat sencer dedicat a dos poemes de Pere Jacint Morlà corrobora la inclusió de metàfores gongorianes (Ferrando 1995: 35) i la presència d'un discurs contrapuntístic que denota musicalitat i un domini exuberant de la tècnica ja que, sense renunciar al caràcter popularista dels destinataris, participa de les «agudeses» de l'estètica barroca.

L'autor culmina la primera part del llibre amb un tercer capítol dedicat a l'exaltació de les glòries a través de la memòria i els certàmens literaris (primer i segon apartats, respectivament), al llarg dels dos segles en qüestió. La poesia de la memòria, d'una banda, té una clara correspondència amb l'homilètica i està destinada a commemorar algun fet històric: la celebració de centenaris, canonitzacions o beatificacions, etc. Els poetes que il·lustren aquest àmbit són, entre d'altres, Marc Antoni Ortí, Joan Collado, Joan Baptista Escorihuela, fra Ramon Josep Rebol·lida (*Quinta Centúria de la Conquesta de València*, de 1738), Francesc Ramon González, i, ja en el XVIII, mossén Josep Rios/Rius i mossén Josep Maria Ortiz.

D'altra banda, els certàmens exercien un «estímul i filtre» per a la producció literària (López, 2016: 144), la qual havia passat pels condicionants temàtics i estilístics d'una de les escasses vies editorials de l'època. De temàtica religiosa pel que fa a la tradició valentina, els certàmens esdevenen un escut protector de la llengua vernacle i perfilen, a més, un estil determinat, de la mà d'autors –en aquesta ocasió, només del XVII– com fra Eliseu Armengol, fra Josep Carbó, fra Josep Cucarella, Marcel Aguilar (ministre de València), Pere Jacint Morlà (estudiat amb una crítica comparativa),

Josep Oriola, Joaquim Sala, Onofre Funes de Munyós o Miquel Serres i Valls (que compta amb una ingent anàlisi), Gaspar Aguilar i Jeroni Martínez de la Vega.

És en l'apartat dedicat als certàmens on l'autor discrepa parcialment amb Antoni Ferrando –el qual estima esta producció, tret d'algunes excepcions, de valor «en general, nul» (Ferrando, 1983: 1067)– i altres crítics, ja que troba que la qualitat s'ha jutjat amb criteris noucentistes i, per tant, anacrònics. Un dels arguments que reporta López per avalar la qualitat literària és que els certàmens traslladen a la impremta els poemes concurrents i, per tant, naixen amb voluntat de transcendir; a més, la quantitat i qualitat analitzada avalen la superació del terme Decadència.

La segona part del llibre va dedicada als estils de transició: d'una banda, l'efectuada entre els segles XVII i XVIII tractada en el primer capítol i, de l'altra, la que es va produir entre el Barroc i la Il·lustració, en el segon. Cada capítol també consta, com hem avançat, de dos apartats.

La transició entre el XVII i el XVIII s'assumeix per la lògica evolució estilística, amb l'agreujant de la Guerra de Successió i el Decret de Nova Planta del 1707 que va suposar un canvi abrupte en totes les estructures. El primer apartat tracta dels elements de continuïtat –presentes en les processons– i dels renovadors –en les missions populars (Rico 2006)– d'acceptació lenta, però que acabaran per condicionar el segle XIX. A banda, Antoni López denuncia la mancança d'estudis al voltant de la figura dels «oracioners», cecs que recorrien els pobles cantant i dient oracions en valencià i que distribuïen els romanços «de cordell», un fenomen que s'afegeix a la singularitat de les missions. Les propostes de continuïtat segueixen amb la col·lació d'algunes obres Josep Vicent Ortí i de Carles León. En canvi, en el segon apartat es recullen algunes propostes regeneradores de menor entitat, d'entre les quals destaquen els treballs anònims barrejats amb les aportacions de fra Lluís Navarro, els acròstics de Leopold Ignasi Planells, els sonets de Joan Collado, Josep Vicent i Pere Ortí (pare i fill, respectivament, de la nissaga dels Ortí), i un estudi més detallat de Joan Baptista Escorihuela.

Les propostes de l'últim capítol tracten de dignificar les figures que van apostar pel valencià davant d'una forta pressió castellanitzadora (com és el cas, entre d'altres, del dominic Galiana, Carles Ros, el xatívi Sanelo o Agustí Sales). Amb tot, la principal dignificació es déu a l'estudi monogràfic que l'autor presenta, en el primer apartat, de Teodor Tomàs (en especial, dels poemes sobre Caterina de Sena) i, en el segon, del periodista –una vegada més– Escorihuela, figura pont a qui l'autor aplica una anàlisi estilística i formal amb profunditat a partir de dos poemes.

El llibre, que supera les tres-centes pàgines, és una reelaboració de la primera part de la tercera secció d'una àmplia tesi doctoral en quatre volums inèdita, que va defesar Antoni López Quiles en la Universitat de València l'11 de juny del 2012, titulada «Església Valenciana i llengua als segles XVII-XVIII» i dirigida pel Dr. Antoni Ferrando, fragment que l'autor aleteja amb síntesi i maduresa.

En definitiva, podem concloure que López Quiles ha localitzat amb la seua peculiar agudesesa visual un oasi enmig d'una situació desèrtica. Les mostres analitzades, seleccionades per més significatives,

apunten cap al fil conductor que la història literària pareixia haver tallat (López 2016: 18) durant els segles de la presumpta, però ja superada –gràcies, en part, a aquest treball sense precedents– Decadència.

Bibliografia

- Escartí, Vicent J. (2006) «Escrips valencians del barroc: textos i contextos d'una literatura en català, especialment en poesia», *Actes del tretze Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Girona, 2003)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 17-42.
- Ferrando, Antoni (1983) *Els certàmens poètics valencians*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- «Les memòries curioses (1609-1651) de mossén Vicent Torralba» en *L'aiguadolç*, 21 (València, 1995), pp. 37-64.
- López Quiles, Antoni (1992), «Maria, al peu de la creu, i en català», *Revista de Catalunya*, 69, pp. 130-132.
- (2013) «“Seràs Recordant”». Lectura corellana del SI 73, *eHumanista/IVITRA*, 4, pp. 408-430.
- (2016) *Versos a plena plana. Poesia i transmissió doctrinal en la València del Barroc a la Il·lustració*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- Juan-Mompó, Joaquim (2003) «Teodor Tomàs, editor valencià del segle XVIII», en *Miscel·lània Giuseppe Tavani*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Rico Callado, Francisco Luis (2006) *Misiones populares en España entre el Barroco y la Ilustración*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- Rossich, Albert (1999) «Barroc, neobarroc i postmodernitat», en *Cabanilles i el Barroc valencià. Actes de les II Jornades Culturals, Algemesí, 1996*, València, Saó, pp. 99-118.